

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi
ISSN: 2149-5866
Sayı: 10/2 (Aralık) 2023 s. 2-26, TÜRKİYE
DOI: 10.30804/cesmicihan.1342377
Araştırma Makalesi

KAZAK TÜRKÇESİNDE {-BA,-MA} YAPIM EKLERİNİN SEMANTİK TASNİFİ ÜZERİNE*

Cansel CAMBAZ**

Öz: Türk dilleri yapı bakımından eklemeli dil ailesi grubu içerisinde yer alır. Türk dillerinde yeni bir kelime oluşturulurken yapım eklerine başvurulur. Yapım ekleri, ad soylu sözcükler ve eylemler arasında sürekli bir ilişki kurar. Kelimenin başına veya sonuna eklenen bu eklerin en önemli yanı, kökle bir ilişki kurarak kelimedeki anlam ve görev değişikliği ortaya çıkarmasıdır. Kelime yapımında kök ve ek uyumunun tutarlılığı kadar türetilmiş sözcüklerin semantik olarak tasnif edilmesi de büyük önem arz etmektedir. Bugüne kadar yapılmış semantik tasniflerde semantik nitelikler çok dağınık ve alışageldik şekilde (ör. somut-soyut, ad-sıfat) verilmiştir. Bu durum {-mA} eylemden isim yapım eki için de geçerlilik gösterir. Bu makalede Kazak Türkçesinde yer alan {-BA, -mA} yapım eki ile türetilmiş isimlerin yapı ve anlam özellikleri göz önünde tutularak gruplandırılması ve bu eklerin türetmede etkili oldukları anlam gruplarının saptanması amaçlanmaktadır. Semantik tasnifte yer alan tüm örnekler K. Koç, A. Bayniyazov ve V. Başkapan tarafından hazırlanan Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2019)'nden taranarak derlenmiştir. Bu doğrultuda makale Kazak Türkçesindeki {-BA, -mA} ekiyle türetilen isimlerle sınırlı tutulmuş olup Kazak Türkçesinde {-BA, -mA} eki ile eylemden isim yapılmış sözcükler tarafımızca önerilen semantik tasnif ile gösterilecektir. Çalışmamızda elde edilen veriler istatistiksel yönden sonuç kısmında bahsedilecektir. Tespit edilen örnekler için tarihi veya çağdaş Türk dilleriyle bir mukayeseye gidilmeyecektir.

Anahtar Kelimeler: {-mA} yapım eki, eylemden isim yapım eki, semantik tasnif, Kazak Türkçesi, anlam bilimi.

ON THE SEMANTIC CLASSIFICATION OF {-BA,-MA} DERIVATIVES IN KAZAKH TURKISH

Abstract: Turkic languages are in the agglutinative language family group in terms of structure. In Turkish languages, derivational suffixes are used when creating a new word. Derivational suffixes establish a constant relationship between nominal words and verbs. The most important aspect of these suffixes added to the beginning or end of the word is that they create a change in meaning and function in the word by establishing a relationship with the root. The semantic classification of derived words is as important as the consistency of root and suffix harmony in word construction. In the semantic classifications made to date, semantic attributes have been given in a very scattered and conventional way (e.g. concrete-abstract, noun-adjective). This is also valid for the {-mA} verb suffix. In this article, it is aimed to group the nouns derived with the {-BA, -mA} derivational suffixes in Kazakh Turkish, taking into account their structure and semantic features, and to determine the meaning groups that these suffixes are effective in deriving. All examples in the semantic classification were scanned and compiled from the Kazakh Turkish-Turkish Turkish Dictionary (2019) prepared by K. Koç, A. Bayniyazov and V. Başkapan. Accordingly, the article is limited to the nouns derived from the suffix {-BA, -mA} in Kazakh Turkish, and the words made from verbs with the suffix {-BA, -mA} in Kazakh Turkish will be shown with the semantic classification suggested by us. The data obtained in our study will be mentioned statistically in the conclusion section. No comparison will be made for the identified examples with historical or contemporary Turkish languages.

Keywords: -mA suffix, deverbal noun formative, semantic classification, Kazakh language, semantics.

Başvuru/Submitted: 13.08.2023

Kabul/Accepted: 16.11.2023

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-8203-5498, cansel.cmbz.16@gmail.com

1. Giriş

Türkçede yeni bir kelime türetirken yapım eklerine başvurulur. Yapım ekleri kelimenin başına veya sonuna eklenir. Yapım ekleri, kökle bir ilişki kurarak kelimenin anlamını ve görevini değiştirebilir. Kelime yapımında kök ve üstüne getirilecek ekin uyumlu olması önemlidir. Türetme yoluyla oluşturulan kelimeler yapısı ve anlamı bakımından iki başlıkta ele alınabilir. Kelimeler yapısı bakımından ele alındığında hangi eklerle oluşturulduğu ve bu eklerin hangisinin kullanışlı olduğu belirlenir; anlam bakımından ele alındığında ise farklı anlam grupları oluşturup anlamsal bir sınıflama yapılır (Mungan, 2002, 21).

Türetilmiş sözcüklerin semantik olarak tasnif edilmesi de en az sözcüklerin morfolojisi kadar önemlidir. Bugüne kadar yapılmış semantik tasniflerde semantik nitelikler çok dağınık ve alışageldik şekilde (ör. ad-sıfat, somut-soyut) verilmiştir. Bu çalışmada K. Koç, A. Bayniyazov ve V. Başkapan tarafından hazırlanan Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi, Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü'nün taranması ile {-BA, -mA} yapım eki ile türetilmiş isimlerin tespit edilmiş, yapı ve anlam özellikleri göz önünde tutularak gruplandırılmış ve bu eklerin türetmede etkili oldukları anlam grupları saptanmıştır. Çalışmanın sonunda {-BA, -mA} eki ile türetilmiş isimlerin bir semantik tablosu yer almaktadır.

1.1. Çalışmanın Amacı

“Türkçede hiç değişmeyen bir köke ardışık olarak ekler getirildiğinde yeni kelimeler türetilir. Toplumun gelişmesi, teknoloji ve bilimin ilerlemesiyle ortaya çıkan yeni soyut ve somut kavram ve ürünler için kurallara uygun bir şekilde yapılarak var olan eylem köklerinden uygun Türkçe isimler türetilir (Mungan, 2002, 13).” Bu çalışmanın amacı Kazak Türkçesinde yer alan {-BA, -mA} yapım eki ile türetilmiş isimlerin yapı ve anlam özellikleri göz önünde tutularak gruplandırılması ve bu eklerin türetmede etkili oldukları anlam gruplarının saptanmasıdır. Bu çalışmanın diğer bir amacı ise daha önce çalışılmamış olan Kazak Türkçesinde {-BA, -mA} eklerinin semantik tasnifini yaparak Türkoloji çalışmalarına katkı sunmaktır. Yapılan semantik tasnifin yeni araştırmacılara kolaylık sağlamak açısından da yararlı olacağı düşünülmektedir.

1.2. Kapsam ve Sınırlılık

Çalışmanın kapsam ve sınırlılığı Kazak Türkçesindeki {-BA, -mA} ekiyle türetilen isimlerle sınırlı tutulmuştur. Tespit edilen örnekler için tarihî veya çağdaş Türk dilleriyle bir mukayeseye gidilmemiştir. Eylemden türeyenle eylemi bağdaştıramadığımız, bir kategoriye yerleştiremediğimiz türetilmiş isimler sınıflandırmaya dâhil edilmemiştir. Bununla birlikte yazının hacmini artırmamak ve görsel sadelik adına örneklere atıf verilmemiştir.

1.3. Yöntem

Veriler K. Koç, A. Bayniyazov, V. Başkapan tarafından hazırlanan *Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi, Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü* (2019)'nden taranarak derlenmiştir. Veriler derlenirken Türkçe literatürde Kazak Türkçesinin morfolojisi ve sözcük yapımı için Kenan Koç, Oğuz Doğan, *Kazak Türkçesi Grameri* ve Nergis Biray vd.'nin *Çağdaş Kazak Türkçesi* adlı çalışmaların eylemden isim yapımı (eylemden isim yapım ekleri) bahislerine doğrudan başvurulmuştur. Çalışmamızda elde edilen veriler istatistiksel yönden sonuç kısmında bahsedilecektir.

Semantik tasnifte yer alan tüm örnekler yukarıda zikredilen sözlükten alınmıştır.

2. Kazak Türkçesi

Kazaklar, 15. yüzyılın ikinci yarısında Altınordu Hanlığı parçalanmasıyla şekillenmiş olan Alaş isimli atanın soyundan geldiklerine inanırlar. 20. yüzyıl başlarına kadar konargöçer yaşam tarzını benimsemiş olan Kazaklar, Türkistan bozkırlarını yurt edinmişlerdir (Tamir, 2012, 431; Yılmaz, 2019, 106).

Kazak Türkçesi, Türk diyalektik grupları arasında, kolları ve konuşan sayısı bakımından en geniş alana sahip olan Kıpçak Türkçesi içerisinde yer almaktadır. Kazak Türkçesi, Kazakistan, Özbekistan, Doğu Türkistan, Türkmenistan bölgelerinde yaşayan Kazaklar tarafından çok geniş bir sahada konuşulmaktadır. Kazak Türkçesinin bu kadar geniş bir sahada konuşulması, onu Kıpçak grubunun en önemli lehçesi yapmaktadır (Özdemir, 2018, 1133).

“Kazak Türkçesi, Kazakistan’da 10 milyon, Moğolistan’ın batısında ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile Çin’in kuzeyi de dâhil olmak üzere 16 milyondan fazla insanın ana dilidir” (Şimşek, 2023, 240).

2.1. Kazak Türkçesinin Ortaya Çıkışı

Kazak Türkçesi, Kuzey-Batı Türk lehçeleri grubunda yer alan ve kullanım açısından en geniş olan Kıpçak Türkçesidir (Buran - Alkaya, 2017, 289). Uzun bir zaman Kıpçak ağzı olarak varlığını sürdürdükten sonra yazı diline 19. yüzyılın ikinci yarısında misyoner bilim adamlarının Kiril alfabesini kullanması ile geçmiştir. Radloff ve İlminskiy gibi bilim insanların öncülüğünde Türk Dünyası’nda Kazak Türkçesinin de içinde bulunduğu 20’den fazla yapay Türk dili ortaya çıkmıştır. (Koç - Doğan, 2022, 31). İlminskiy, her Türk boyunun konuşma dilinin yazı dili haline geçmesi gerektiğini düşünmüş; bu ideolojide Kazak aydınlarına ve halka telkinlerde bulunmuştur (Ercilasun, 1992, 62). Sovyetlerin Orta Asya bölgesinde bulunan boylar için milli devlet ve bu devletlerin isimlerinin aldığı ulusları oluşturması bir miras niteliği taşımaktadır. Her millet için söz konusu ülkelerin en ücra bölgelerinde konuşulan lehçelerinin esas alındığı ve

diğer Orta Asya dillerine benzemeyecek bir dil oluşturduğu görülür. Rusların bu politikasından Kazak Türkçesi de nasibini almıştır (Avcu - Zholdasbekova, 2018, 136). Bu tarihe kadar konar-göçer olarak yaşayan Kazaklar, 1917 Ekim Devrimi'nden sonra tam olarak yerleşik hayata geçirilmiştir. Kazak Türkçesinin yazı dilini haline gelmesinde Abay Kunanbayoğlu, Şakerim, Ahmet Baytursinov, İbray Altınсарin, Saken Seyfullin gibi Kazak aydınlarının çalışmaları çoktur. Ortaya konulan çalışmalar, yazılar, resmi evraklar Kazak Türkçesi ile yazılmaya başlanmıştır. Sovyetler Birliği zamanında Kazak yazı dili Kuzey Kazak ağızları temeli üzerine oluşturulmuştur. Kazak Türkçesinin tam olarak “yazı dili” olması Ahmet Baytursinov’un Kazak Arap alfabesi üzerinde yaptığı çalışmalar sayesinde (Koç - Doğan, 2022, 31; Karaca, 2011, 34).

19. yüzyıl ortalarında Rusya içinde başlayan bu uyanıştan Kazaklar da kendini yazın ve eğitimde göstermiş, çağdaş bir edebiyatın temelleri atılmaya başlamıştır. 1923 yılına kadar Kazaklar diğer Türk ulusları gibi Arap yazısını kullanmış, 1928 yılında Latin yazısına geçilmiştir. Latin yazısına geçildikten sonra Kazak dilinin kendine özgü özellikleri yazı diline yansımıştır. 1940 yılı sonlarında ise Kiril yazısına geçilmiştir (Bozkurt, 2014, 411-412).

2.2. Lehçe Tasniflerine göre Kazak Türkçesinin Yeri

Bugüne kadar yirmiden fazla tasnif denemesi oluşturulan Türk lehçelerinin ilki 19. yüzyılın ilk çeyreğine tekabül etmektedir. Oluşturulan her bir tasnif denemesi bir önceki çalışmanın eksiklerini, ortaya koyulmayan noktalarını açığa çıkarma amacıyla yapılmış olsa da tam olarak eksiksiz bir sınıflandırma ortaya konamamıştır. Bunun sebebi Türk dilinin çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olması ve ayrı olarak incelenmesi gereken çok fazla lehçe, şive ve ağızın olmasıdır (Akar, 2012, 45).

Türk lehçelerinin tasnif denemelerinden eksiksiz ilk bahseden İ. N. Berezin olmuştur Berezin’den sonra oluşturulan bazı tasnif denemelerinde “Kazak” ismi hakkında bilgi verilmemiş, bazı tasnif denemelerinde ise “Kazak” ismi ayrı bir unsur olarak ele alınmadan bahsedilmiştir (Arat, 1987, 71, 82-84). Klaproth’un tasnif denemesinde Türk lehçeleri hiçbir bölüme veya başlığa ayrılmadan olduğu gibi verilmekte, Kazak ismi ise “Kazaḡ” olarak ses bilgisel farkla geçmektedir (Arat, 1987, 76-77). Aristov, tasnif denemesinde “Kazaklar”ı Garp Grubuna dâhil etmiştir (Arat, 1987, 101-102). Samoyloviç, tasnif denemesinde “Kazak” ismi “Tav-“ grubunun “bugünkülerden” bölümünde 16. lehçe olan “Kazak” şeklinde yer almaktadır (Arat, 1987, 107-111). Arat, Almanca olarak yazdığı makalede seslik ölçütlere göre “tav-“ grubunu Kıpçak etnik adı ve coğrafi ölçütlere göre “şimal (kuzey)”, “kuzeybatı” yön adı ile göstermiştir. Tanifte özel olarak yer almayan Kazak Türkçesinin bu grup içerisinde yer aldığı düşünülebilir (Arat, 1987, 150-153). Talat Tekin’in tasnif denemesinde Kazak Türkçesi, “tawlı grubu”nda Kazakça (Karakalpakça ile birlikte) şeklinde yer almaktadır (Tekin, 1990, 162-163).

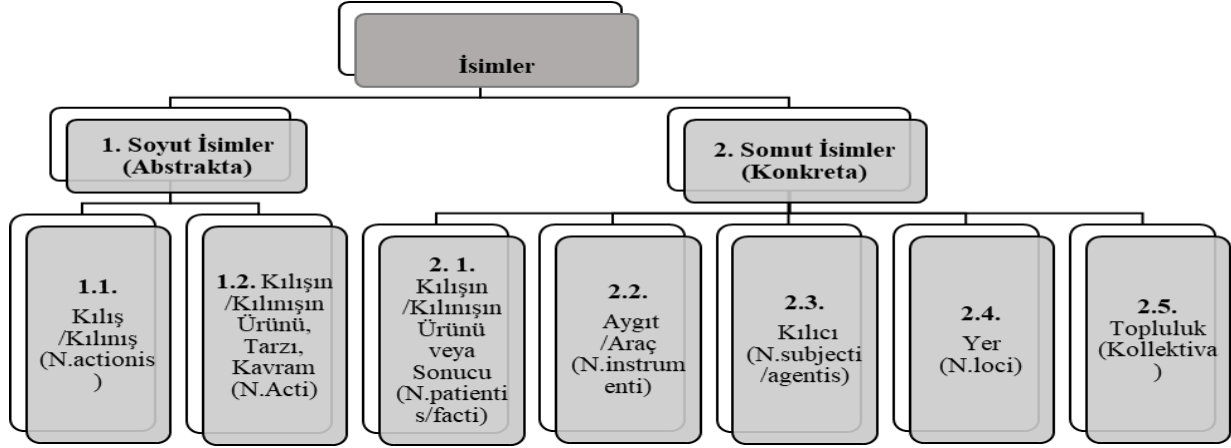
Claus Schönig tasnifinde Kazak Türkçesi, “yaygın Türkçe” bölümündeki “merkezi Türkçe” alt grubunun “Kıpçakça” bölümünde yer alır (Schönig, 2013, 257). Son tasnif denemesi olan Lars Johanson’un denemesinde Kazak Türkçesi, Kuzey-batı kolunun “Güney Kıpçak grubu” alt grubu içerisinde yer almaktadır (Akar, 2012, 51).

Bütün dil bilimcilerinin tasnif denemelerinden çıkardığımız sonuca göre Kazak Türkçesinin coğrafi yön tasnifine göre Kuzeybatı Türk lehçeleri içerisinde, coğrafi ve kavmî isimlere göre Kıpçak lehçe grubuna dâhil edilmesi herkes tarafından kabul edilen bir görüş olmuştur.

3. Eylemden Türemiş İsimlerin Semantik Tasnifi Üzerine Çalışmalar

Türkiye Türkçesi literatüründe eylemden türemiş isimlerin semantik tasnifi üzerine yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olduğu söylenebilir. Bir ekle türetilmiş sözcüklerin semantik olarak tasnif edilmelerinde semantik boyutun kabaca ve verilen semantik niteliklerin çok dağınık olduğu gözlenmiştir (Salan, 2021, 933). Eylemden türemiş isimlerin semantik tasnifi için Türkiye literatüründe yapılmış ilk ve en kapsamlı çalışma Güler Mungan’ın *Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik ve Semantik Yönden İncelenmesi* eseridir. Mungan, eylemden türemiş Türkçe isimleri semantik açıdan önce alışlageldik şekilde somut isimler ve soyut isimler olarak iki temel gruba ayırmıştır. Eylemden türetilmiş soyut isimler kendi aralarında tekrar ikiye ayrılırlar: kılış veya kılınış isimleri ve kılışın veya kılınışın ürününün isimleridir. Soyut sözcüklerin ilk kategorisi olan kılış veya kılınış isimleri, türemiş sözcüklerden ziyade adeylem ekiyle geçici olarak oluşturulan eylemimsileri içine alır Eylemden türetilmiş somut isimlerin semantik çeşitliliği soyut isimlere göre daha fazladır. Somut isimler kendi aralarında beşe ayrılırlar: kılışın veya kılınışın somut ürününün isimleri, aygıt veya araç isimleri, kılıcı isimleri, yer isimleri ve topluluk isimleridir. Mungan’ın oluşturduğu semantik sınıflandırmanın şeması aşağıda verilmiştir (Mungan, 2002, 50; Salan, 2021, 937):

Tablo 1. Mungan'ın (2002: 50) Türkiye Türkçesinde eylemden türemiş isimler için uyguladığı semantik tasnif.

Güler Mungan'ın *Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik ve Semantik Yönden İncelenmesi* adlı çalışması Musa Salan tarafından *Tarihî Türk Yazı Dillerinde -mA Yapım Ekinin Semantik Gelişimi Üzerine* çalışmasında geliştirilerek yeni bir tasnif modeli ortaya koymuş ve bu tasnif de sadece {-mA} eylemden isim yapım eki çerçevesinde, tarihî Türk yazı dilleri ve Kırgız Türkçesinde uygulanmıştır.

Türkiye Türkçesi literatüründe Hülya Arslan tarafından hazırlanmış olan *Tarihî Gelişimiyle Kazak Türkçesi Yapı ve Görev Bakımından İsimler* adlı yüksek lisans tezinin III. Bölümünde 'Kazak Türkçesinde İsimler' bahsi incelenmiştir. Bu bölümde isimler 'varlıkların oluşlarına göre isimler', 'varlıklara verilmişlerine göre isimler', 'yapılarına göre isimler', 'yabancı dillerden geçen isimler', 'zamirler', 'sıfatlar', 'zarflar', 'edatlar', 'diğer isimler', 'iki veya ikiden fazla ismin yan yana gelerek bir kavramı ifade etmesi' 10 alt başlığa ayrılmıştır. 'Yapılarına göre isimler' alt başlığında bizim de çalışma konumuz olan eylemden türemiş isimler eklere göre sınıflandırılmış; fakat eylemden türemiş isimler ayrı bir semantik sınıflandırmaya tabii tutulmamıştır. Sadece eylemden isim yapım eki ve o ekle oluşturulan isimler yer almaktadır (Arslan, 1997).

Mungan (2002) ve Salan (2021)'in çalışmaları dışında Balakayev vd.'nin Kazak Türkçesindeki yapım eklerini alırken kullandıkları semantik kategoriler bu konuda başvurulabilecek çalışmalara örnek gösterilebilir. Yazarlar, Kazak Türkçesindeki {-mA/-bA/-pA} eki için "eylemin maddi sonucu", "eylemin sonucunun soyut adı" ve "eylemin belirli bir amaç ve aracına yönelik nesnenin adı" semantik başlıklarını belirlemişlerdir (Balakayev vd., 1962, 145; Salan, 2021, 938).

4. Bir yapım eki olarak {-mA}

{-mA} yapım eki eylemden isimler türeten ekler arasında yer almaktadır. Bu ekin bir ad-eylem eki olduğu, {-mAk} kılış eylemindeki /-k/ son esinin iki sesli arasında zamanla eriyip kaybolması ile oluştuğu görüşleri vardır. Her eyleme gelebilen oldukça işlek bir ektir. {-mA} eki, eylemin gösterdiği oluş, kılış ve durumları belirten isimler yapar. Her türlü olumlu ve olumsuz eylem kök ve gövdelerine gelebilen bu ek, aynı zamanda çatı ekleri almış eylemlere de getirilebilir: *acıtma, akıtma, bakmama, çekinme, tutturma* vb.. Daha çok isim-fiil olarak kullanılan {-mA} eki, sıfat yapması dışında Yeni Türkçede kılış adları yapması ile ön plana çıkmıştır (Banguoğlu, 2015, 264; Korkmaz, 2017, 159). İşleklik sahası oldukça geniş olan {-mA} ve {-mAk} eklerinin arasındaki fark, {-mA} ekinin hareket anlatan eylemlere eklenmemesi ve daha kuvvetli isim yapmasıdır. Ergin, aynı zamanda bu ekten sonra hiçbir eylemden eylem ekinin getirilemeyeceğini, sadece eylemden isim yapım eki ile çekim eklerinin getirilebileceğini söylemiştir (Ergin, 2013, 200-202). Bu ekle türetilen sözcüklerin sıfat işlevi de vardır ve bu işlevdeki sözcükler edilgen anlamı taşımaktadırlar (Salan, 2021, 935).

Bu ekin tarihî gelişimine baktığımızda Mehmet Akalın tarafından tercümesi yapılan, A. Von Gabain'in *Eski Türkçenin Grameri* adlı çalışmasında söz konusu ek, {-ma, -mä} olarak geçmektedir. Ekin çok seyrek görüldüğünden ve daha çok sıfat olarak karşımıza çıktığından bahsedilmektedir. Bu eke örnek olarak *yälmä* "binici, süvari" (*yäl*- "binmek") kelimesi verilmiştir (Akalın, 2007, 53). Orhon Türkçesinde bu ek, aynı Eski Türkçede olduğu gibi {-mA} şeklinde bulunur. Bu dönem Türkçesinde de *yälmä* "keşif müfrezesi" (< *yäl*- "(at) dörtnala gitmek") örneği verilmiştir (Tekin, 2016, 89). Karahanlı Türkçesi için Hacıeminoğlu, {-mak, -mek} mastar ekinin son sesinin düşmesi ile oluşmuş {-ma,-me}nin az kullanılan bir ek olduğunu, eylemlerin ismini yaptığını ve sıfat-fiil olarak da kullanılabilirdiğini söylemiştir. Söz konusu ek için *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten aldığı *adma* < *ad-ma* "saliverilen, başıboş" *tügme* < *tüg-me* "düğme" gibi örneklere çalışmasında yer vermiştir (Hacıeminoğlu, 2013, 25). Karamanlıoğlu, Kıpçak Türkçesinde {-ma, -me} eki için genellikle somut anlamlı isimler türettiğini, az da olsa {-mağ, -mek} eki ile yapılan soyut anlamlı isimler türetmede de kullanıldığını ve sonradan söz konusu ek mastar eki sayılsa da Kıpçakça gramerlerde mastar bahsinde geçmediğini söylemiştir. Bu ekin örneği olarak *ķavurma* "kızarmış et", *itme* "temrin yapma", *süzme* "süzme yoğurt; süzgeç" gibi örneklere çalışmasında yer vermiştir (Karamanlıoğlu, 1994, 42). Argunşah'a göre Çağatay Türkçesinde eylemlerin hareket isimlerini yapan ek olarak geçmektedir: *al-ma* "alma işi", *tik-me* "dikme işi", *bar-ma* "varma işi" (Argunşah, 2014, 110). Eski Anadolu Türkçesi döneminde bu ekin kullanımı yine {-mA} şeklindedir ve Gülsevin ve Boz, bu ekin aslında bir mastar eki

olduğunu ve kalıcı isimler yaptığını söyleyip şu örnekler verilmiştir: *ısıtma, yime* (Boz - Gülsevin, 2013, 108).

Bütün bu tarihi gelişimlere bakıldığında {-mA} yapım ekinin aslında isim-fiil eki ve {-mAk} ekinin son ses düşmesinden geliştiği çoğunluk tarafından kabul edilen bir görüş olmuştur. Bu ek aynı zamanda eyleme bağlı nesne, hareketin ismi ve isim-fiil görevini de üstlenmektedir.

4.1. Kazak Türkçesinde {-BA, -mA} Yapım Eki

“Türkçede bir eylem köküne art arda ekler getirilerek aynı kökten birbirinden çok farklı anlamlarda yeni kelimeler türetilbilir” (Mungan, 2002, 13). Yapım ekleri Kazak Türkçesinde *jurnağ* kelimesi ile karşılık bulmaktadır (Erişik, 2021, 112). Türkçede olduğu gibi Kazak Türkçesinde de yapım ekleri dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar isimden isim türeten ekler, isimden eylem türeten ekler, eylemden isim türeten ekler ve eylemden eylem türeten eklerdir (Biray vd., 2018, 61-77; Koç - Doğan, 2022, 238).

Eylemden isim türeten eklerden biri olan {-mA} yapım eki, eylemin gösterdiği oluş, kılış ve durumları belirten isimler yapar (Korkmaz, 2017, 159). Oğuz lehçeleri ve özellikle Türkiye Türkçesinde oldukça işlek bir ek olan {-ma, -me} ekinin karşılığı olmakla birlikte, kullanım alanı Kazak Türkçesinde daha dar olan bir ektir. Kavramları adlandırmada da kullanımına başvuru alan eke, Çağdaş Kazakçada terim yaparken sık sık başvurulur (Koç - Doğan, 2022, 247; Baimukhambetova, 2019, 145). Bu ek eylemlerden hem isim hem de zarf yapmada işlek olduğu kadar sıfat yapmada da oldukça işlek bir ektir (Arslan, 1997, 430-431).

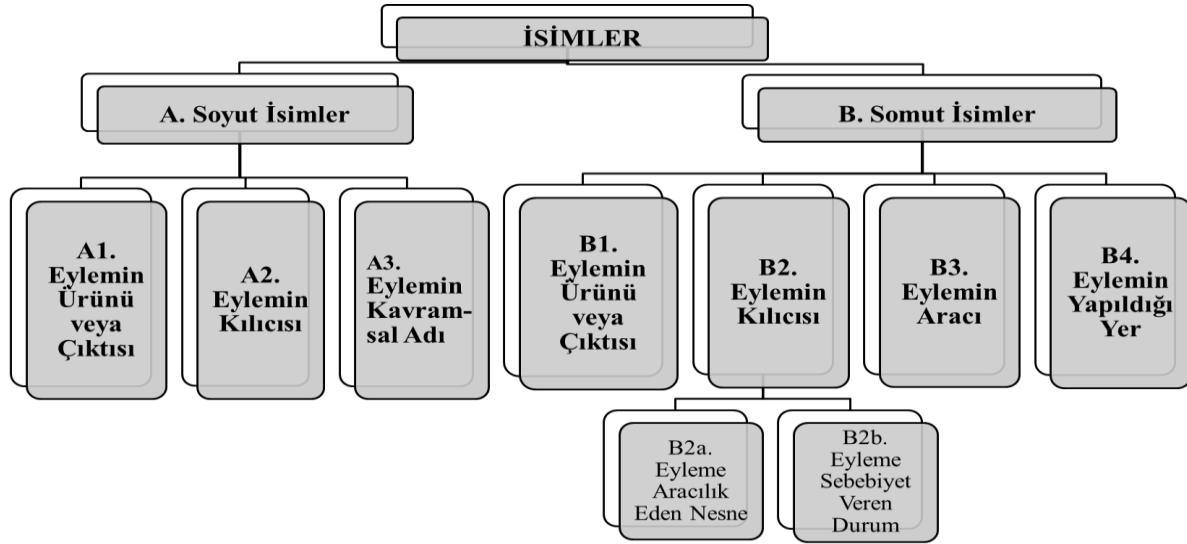
Türkiye Türkçesinde {-ma, -me} şeklinde bulunan bu ekin, Kazak Türkçesine has bir ünsüz uyumu göstererek, {-ba, -be, -pa, -pe} varyantları da ortaya çıkmıştır (Öner, 1998, 95). Biray, vd.'e göre ünlülerden ve /r, w, y/ ünsüzlerinden sonra {-ma, -me}; /l, m, n, ŋ, z, j/ sedalı ünsüzlerinden sonra {-ba, -be}; sedasız ünsüzlerden sonra {-pa, -pe} ekleri getirilir. Fakat bu bilgiye kesinlikle doğru diyememekteyiz. Biray vd., /l/ ünsüzünden sonra bu ekin {-ba, -be} şeklinin getirildiğini söylemektedir (Biray vd., 2018, 71). Koç, Bayniyazov ve Başkapan'ın hazırladığı *Kazak Türkçesi Sözlüğü*'den alınıp çalışmada kullanılan {-ma, -me (-ba, -be, -pa, -pe)} ekleri ile türetilmiş isimlere bakıldığında /l/ ünsüzünden sonra {-ma, -me} eklerinin getirildiği görülmektedir: *bölme* 'oda' (Koç vd., 2019, 95), *talma* 'sara, tutarak' (Koç vd., 2019, 545), *şalma* 'sarık; atkı, şal; kement; bir tür örgü, dokuma' (Koç vd., 2019, 659). Arslan, Baimukhambetova, Doğan ve Koç, Öner, Tamir'in çalışmalarında yer alan ortak bir fikir olarak, ünlü ve /l, r, v, y/ ünsüzlerinden sonra {-ma, -me}; /m, n, ŋ, z/ tonlu ünsüzlerden sonra {-ba, -be}; /k, p, t, s, ş/ tonsuz ünsüzlerden sonra {-pa, -pe} ekinin getirildiği söylenebilir (Arslan, 1997; Baimukhambetova, 2019; Koç - Doğan, 2022; Öner, 2013; Tamir, 2012).

Arslan'a göre, {-ma, -me} ekinin yer ismi, iş ve hareket ismi, makam, mevki ve iş erbabının ismi, yiyecek ismi fonksiyonları vardır. {-ma, -me} ekiyle geçişli eylemlerden silah-alet, eşya-malzeme, suç-kabahat adlarını bildiren isimler yapılır. Geçişsiz, geçişli eylemlerin hepsinde somut gibi görünen ama aslında iç anlamı soyut olan kavramların isimlerini yapma fonksiyonları vardır (Arslan, 1997, 430-431).

Biray vd.'ne göre, {-ma, -me} eki eşya ve nesne isimleri, yer isimleri, iş isimleri, vasıf isimleri, yiyecek isimleri, organ isimleri, hastalık isimleri yapar (Biray vd., 2018, 71).

Söz konusu sınıflandırmalara baktığımızda çok geniş ve karmaşık sınıflandırmaların yapıldığını görmekteyiz. Bu çalışmanın amacı Kazak Türkçesinde yer alan {-BA, -MA} yapım eki ile türetilmiş isimlerin yapı ve anlam özellikleri göz önünde tutularak gruplandırılması ve bu eklerin türetmede etkili oldukları anlam gruplarının saptanmasıdır. Buradan yola çıkarak eylemden türetilmiş isimlerin semantik tasnifi olarak daha önce yapılmamış ayrıntılı bir semantik tasnif olan Güler Mungan'ın semantik tasnifi ve bu tasnifin Salan tarafından revize edilmesi ile oluşturulmuş semantik tasnif bu çalışmaya yön verecektir (bk. Tablo 2) (Salan, 2021, 938).

Tablo 2. Kazak Türkçesinde {-BA, -MA} ekiyle türetilmiş sözcükler için uygulanacak semantik tasnif.¹

¹ Çalışmamızda bu tasnif esas alınacaktır.

4.2. Kazak Türkçesinde {-BA, -MA} Yapım Eklerinin Semantik Tasnifi

4.2.A. Soyut İsimler

4.2.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı:

Bu kategoride -mA eki zenginlik göstermektedir.

ayırma 'bir şeyin benzerlerinden farkı', *anıqtama* 'açıklama, tanım' (< *anıqta*- 'açıklamak'), *awdarma* 'çeviri, tercüme, aktarma' (< *awdar*- 'tercüme etmek'), *bağdarlama* 'program' (< *bağdarla*- 'yönü belirlemek'), *balama* 'alternatif, şık, seçenek' (< *bala*- 'eşit görmek'), *bastama* 'girişim, teşebbüs, inisiyatif', *beyneleme* 'tasvir, betimleme' (< *beynele*- 'şekillendirmek'), *buqpa* 'gizli' (< *buq*- 'gizlenmek'), *bürkeme* 'sır, giz; örtülmüş, sarılmış, kapatılmış' (< *bürke*- 'gizlemek'), *bıqsıma* 'nifak, kötü niyetli söz' (< *bıqsı*- 'kötü niyetli olmak'), *dawrıqpa* 'boş söz, kuru gürültü' (< *dawrıq*- 'bağırıp çağırmak'), *derekte* 'bir işin gidişatı hakkında bilgi' (< *derekte*- 'bir şeyin doğruluğunu ispatlamak'), *eskertpe* 'ikaz, ihtar, tembih, uyarı' (< *eskert*- 'hatırlatmak'), *jalpılama* 'genel, umumi' (< *jalpıla*- 'genelleştirmek'), *jamırama* 'dağınık, karmakarışık' (< *jamıra*- 'her kafadan ses çıkmak'), *kömbe* 'insanın sakladığı sır', *qağıtpa* 'taşlama, şakayla karışık alay etme' (< *qağıt*- 'sözle sataşmak'), *qaytalama* 'tekrarlanan, tekrarlanmış' (< *qaytala*- 'tekrarlamak'), *qayıрма* 'nakarat' (< *qayır*- 'bir şeyin kenarını kıvrırmak'), *qiyma* 'iki şeyin birbirine kavuştuğu, kesiştiği yer' (< *qiy*- 'kesmek'), *qozba* 'hastalığın nüksetmesi' (< *qoz*- 'kızırmak'), *quwsırma* 'kavuşturulmuş, birleştirilmiş' (< *quwsır*- 'kavuşturmak'), *qurama* 'birleşik, mürekkep; karma' (< *qura*- 'bir şeyleri bir araya getirmek'), *qurastırma* 'derleme, toplama' (< *qurastır*- 'derlemek'), *mağlumdama* 'bilgilendirme', *madaqtama* 'övgü, methiye, kaside' (< *madaqta*- 'övmek'), *mazmundama* 'özet, hülasa' (< *mazmunda*- 'özetlemek'), *mälimdeme* 'açıklama, rapor, bildiri', *minezdeme* 'referans' (< *minezde*- 'betimlemek'), *rastama* 'doğrulama, ispatlama, teyit, tasdik etme' (< *rasta*- 'doğrulamak'), *salıstırma* 'karşılaştırma, mukayese' (< *salıstır*- 'karşılaştırmak'), *saraptama* 'ekspertiz, inceleme, değerlendirme' (< *sarapta*- 'incelemek'), *siypattama* 'tasvir, betimleme' (< *siypatta*- 'tasvir etmek'), *sızba* 'şema' (< *sız*- 'çizmek'), *silteme* 'kaynak gösterme, dipnot' (< *silte*- 'yön göstermek'), *tañdama* 'seçkin, seçilmiş' (< *tañda*- 'seçmek'), *tapsırma* 'bir kimseye verilmiş, yüklenmiş iş, vazife, ödev, görev; talimat' (< *tapsır*- 'bir işi bir kimseye verme'), *tuwma* 'doğal, tabii; hısımlık, akraba', *tüyindeme* 'özet, fezleke' (< *tüyinde*- 'özetlemek'), *tüsindirme* 'izah, açıklama, anlatma' (< *tüsindir*- 'açıklamak'), *habarlama* 'bildiri, tebliğ; duyuru, ilan', *şaqpa* 'iğneli (söz)' (< *şaq*- 'dille rahatsız etmek'), *şoyırılma* 'bel ağrısı, bel fıtığı' (< *şoyırıl*- 'bel fıtığı olmak'), *şımşıma* 'kırıcı, iğleneyici (söz)' (< *şımşı*- 'iğnelemek').

4.2.A2. Eylemin Kılıcı

böspe 'övünge, farfara, palavracı' (< *bös*- 'övünmek'), *elikpe* 'çok özenen, taklitçi' (< *elik*- 'özenmek'), *elirme* 'dangalak, övünge, farfaracı' (< *elir*- 'delirmek'), *eregispe* 'inatçı, direngen,

anut' (< *eregis-* 'inatlaşmak'), *iyterme* 'sebepl, neden' (< *iyter-* 'karıştırmak'), *kiylikpe* 'her işe karışan, burnunu sokan' (< *kiylik-* 'bir işe müdahale etmek'), *kökime* 'geveze, boşboğaz, yerli yersiz konuşan' (< *köki-* 'boşboğazlık etmek'), *köptirme* 'çok konuşan, geveze' (< *köptir-* 'abartmak'), *köpirme* 'çok konuşan, geveze' (< *köpir-* 'köpürmek; övünmek'), *qañğıma* 'başıboş, işsiz, güçsüz, avare, aylak' (< *qañğı-* 'başıboş dolaşmak'), *qasarma* 'inatçı, direngen' (< *qasar-* 'inat etmek'), *qasarısqa* 'sözünden dönmeyen, inatçı' (< *qasarıs-* 'inat etmek'), *quwma* 'art arda, peşi peşine, birbirini izleyen' (< *quw-* 'kovalamak'), *qubilma* 'istikrarsız, dengesiz, kararsız' (< *qubil-* 'değişken olmak'), *qıdırma* 'gezmeyi çok seven kimse' (< *qıdır-* 'gezmek'), *qızba* 'öfkeli, hiddetli, barut fıçısı gibi', *lepirme* 'övüngen, farfara, palavracı' (< *lepir-* 'çok konuşmak'), *tımpiyıma* 'pek konuşkan olmayan, içine kapanık' (< *tımpiy-* 'konuşmamak'), *şaptıqpa* 'öfkeli, sinirli' (< *şaptıq-* 'azarlamak').

4.2.A3. Eylemin Kavramsal Adı

iyterme 'kışkırtma, tahrik etme' (< *iyter-* 'karıştırmak'), *qağıtpa* 'taşlama, şakayla karışık alay etme' (< *qağıt-* 'sözle sataşmak'), *qurastırma* 'derleme, toplama' (< *qurastır-* 'derlemek'), *minezdeme* 'tavsif etme, niteleme, vasıflandırma' (< *minezde-* 'betimlemek'), *rastama* 'doğrulama, ispatlama, teyit, tasdik etme' (< *rasta-* 'doğrulamak'), *salıstırma* 'karşılaştırma, mukayese' (< *salıstır-* 'karşılaştırmak'), *saraptama* 'ekspertiz, inceleme, değerlendirme' (< *sarapta-* 'incelemek'), *sıltıma* 'hafif topallama, aksama' (< *sıltı-* 'aksamak').

4.2.B. Somut İsimler

4.2.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı:

Bu kategoride -mA eki zenginlik arz eder:

ayğaaqtama 'delil' (< *ayğaaqta-* 'ispatlamak'), *anıqtama* 'bir işin durumunu açıklayan belge' (< *anıqta-* 'açıklamak'), *awdarıma* 'çeviri, tercüme, aktarma' (< *awdar-* 'tercüme etmek'), *bağdarlama* 'program' (< *bağdarla-* 'yönü belirlemek'), *balqıma* 'eriyerek sıvıya dönüşen metal, erimiş metal' (< *balqı-* 'erimek'), *balqıtpa* 'alaşım, halita' (< *balqıt-* 'eritmek'), *baspa* 'yayın, baskı', *bastırma* 'çıtçıt, elbiselerde düğme yerine kullanılan nesne', *bayandama* 'bildiri, tebliğ, rapor' (< *bayanda-* 'bildirmek'), *boyama* 'boyalı, boyanmış', *bölme* 'oda', *börtpe* 'sivilce' (< *bört-* 'kabarmak'), *buwma* 'tomar, paket, deste' (< *buw-* 'paket yapmak'), *buqpa* 'gizli' (< *buq-* 'gizlenmek'), *burıstama* 'derkenar, gelen evrağın köşesine konan not' (< *burısta-* 'köşe yapmak'), *bürkeme* 'sır, giz; örtülmüş, sarılmış, kapatılmış' (< *bürke-* 'gizlemek'), *bürme* 'bir tür dikiş, büzerek dikme' (< *bür-* 'büzmek'), *däleldeme* 'belge, kanıt' (< *dälelde-* 'ispat etmek'), *ezbe* 'püre', *ekpe* 'aşılama' (< *ek-* 'ekmek; bir düşünceyi aşılama'), *eritpe* 'eritilmiş', *espe* 'hoş esen, hafif (rüzgâr); kuru, avuçta tutulamayan, akıcı (kum)', *jazba* 'yazı, kayıt', *jaldama* 'kiralık (kiralanan şey)' (< *jalda-* 'kiralamak'), *jamırama* 'dağınık, karmakarışık' (< *jamıra-* 'her kafadan ses

çıkmağ), *jarma* 'yarma, ezme (gıda maddesi)', *josparlama* 'görev dağılımı, iş bölümü' (< *josparla-* 'planlamak'), *julma* 'koyun derisinden yolunarak alınan yün; yırtık pırtık, pejmürde', *jükteme* 'görev, ödev; ders yükü', *jiljıtpa* 'seyyar, portatif' (< *jiljit-* 'yerinden oynatmak'), *jırma* 'yırtmağ', *kerme* 'bir şey asmak için gerilen ip', *kertpe* 'kertik, dilimlenmiş, kesilmiş olma', *kespe* 'erişte', *kömbe* 'define, gömü', *köşirme* 'kopya, nüsha' (< *köşir-* 'göç ettirmek; kopya etmek'), *küzeme* 'kırılma, kırılmış (yün)' (< *küze-* 'kırmağ'), *qazba* 'kazı (arkeolojik)', *qaynatpa* 'kaynatılıp yapılan, kaynatılmış; reçel; bir şeyin kaynatıldıktan sonraki tortusu, çökeltisi', *qayıрма* 'kıvrılmış olan kısım, parça' (< *qayır-* 'bir şeyin kenarını kıvrmağ'), *qattama* 'bir çeşit çörek', *qiyma* 'iki şeyin birbirine kavuştuğı, kesiştiğı yer' (< *qiy-* 'kesmek'), *qoyma* 'hazine, define, gömü', *qondırma* 'binanın yükseltilmiş kısmı; üst yapı' *qoñqayma* 'kalkık, ucu yukarı doğru olan' (< *qoñqay-* 'dikkat çekici görünmek'), *qorşama* 'etrafı çevrilmiş, sarılmış yer' (< *qorşa-* 'etrafını çevirmek'), *qospa* 'darı tanesine yağ ve şeker katılarak yapılan Kazak millî yemeğı; karışım; bir şeyin içerisine katılan şey, katkı; iki şeyin birbirine bağlandığı veya eklendiğı yer' (< *qos-* 'birleştirmek, katmağ'), *quwsırma* 'kavuşturulmuş, birleştirilmiş' (< *quwsır-* 'kavuşturmağ'), *quyma* 'dökülmüş, kalıba konulmuş', *qurama* 'birleşik, mürekkep; karma' (< *qura-* 'bir şeyleri bir araya getirmek'), *qurastırma* 'derleme, toplama' (< *qurastır-* 'derlemek'), *qınama* 'beli büzülü, büzgülü' (< *qına-* 'belini sıkmağ'), *qırıqpa* 'kırılmış, kesilmiş', *qıstırma* 'bir şeyin arasına sıkıştırılan (nesne)', *qışıma* 'kaşıntı', *mazmundama* 'özet, hülasa; bildiri, resmî tebliğ' (< *mazmunda-* 'özetlemek'), *mälimdeme* 'açıklama, rapor, bildiri' (< *mälimde-* 'açıklamak'), *mindeteme* 'taahhütname' (< *mindette-* 'mecbur tutmağ'), *minezdeme* 'referans' (< *minezde-* 'betimlemek'), *negizdeme* 'geçerli delil, kanıt' (< *negizde-* 'gerekçelendirmek'), *oyma* 'oyuk, oyulmuş, oyma (nesne)', *sawaldama* 'anket, sormaca' (< *sawalda-* 'soru sormak'), *suwırma* 'çekmece' (< *suwır-* 'çekmek'), *suqpa* 'sürgü, mandal' (< *suq-* 'sokmağ'), *süzbe* 'süzme yoğurt', *sürme* 'sürme (kozmetik)', *sızba* 'şema' (< *sız-* 'çizmek'), *sırma* 'kapitonedan dikilmiş dış giyim (palto vs.)' (< ET* *sırı-* 'dikiş dikmek' (URL-1, (2023)), *tartpa* 'eğeri karnından dolanarak atın sırtına bağlayan kayış, kolan; masa, dolap gibi şeylerin dışarıya çekilen gözü, çekme, çekmece.', *toqıma* 'dokuma, örme', *toptama* 'konu ve muhteva bakımından benzer eserlerin toplamı, derleme', *tökpe* 'dökülmüş, yayılmış', *tunba* 'çökelti, tortu' (< *tun-* 'durulaşmağ'), *tundırma* 'tortu, çökelti, rüsüp' (< *tun-* 'durulaşmağ'), *türme* 'katlanabilir, açılabilir (şey)', *tüsindirme* 'izah, açıklama, anlatma' (< *tüsindir-* 'açıklamak'), *tizbe* 'liste; sıra, katar', *tizimdeme* 'liste, dizin', *tirkeme* 'kasa, damper, römork' (< *tirke-* 'eklemek'), *üyme* 'yığın, küme' (< *üy-* 'yığmağ'), *üyirme* 'dernek, kulüp' (< *üyir-* 'bir araya toplamak'), *ürleme* 'nefesli, üfleme; içine hava doldurulmuş, şişirilmiş' (< *ürle-* 'üflemeğ'), *üsteme* 'ilave, ek', *habarlama* 'bildiri, tebliğ; duyuru, ilan', *hattama* 'protokol' (< *hatta-* 'kaydetmek'), *şalma* 'bir tür örgü, dokuma' (< *şal-* 'sarmağ'), *şanşılma* 'dimdik, çok dik (saplanmış nesne)' (< *şanşıl-*

'saplanmak'), *şığarma* 'edebî eser; edebiyat dersinde öğrencilerin yazdığı kompozisyon', *ısıрма* 'sürgü, tapan' (< *ısır*- 'itmek').

4.2.B2. Eylemin Kılıcısı

aqpa 'akıcı, akışkan (su, kum); ani hareket edebilen ve çok hızlı koşabilen (at); söz ustası, hatip', *basqarma* 'yönetim, idare' (< *basqar*- 'idare etmek'), *espe* 'hoş esen, hafif (rüzgâr); kuru, avuçta tutulamayan, akıcı (kum)', *jımqırma* 'hırsız' (< *jımqır*- 'çalmak'), *kömkerme* 'eve su girmemesi için etrafına dökülen kum veya toprak' (< *kömker*- 'kuşatmak'), *kirme* 'göçmen, muhacir', *qulpılma* 'yanardöner' (< *qulpır*- 'renklenmek'), *mañırma* 'küçükbaş hayvanlar' (< *mañıra*- 'melemek (koyun, keçi)'), *tutıqpa* 'kekeme, kekeç' (< *tutıq*- 'kekelemek'), *uytqıma* 'şiddetle, çok hızlı esen (rüzgâr)' (< *uytqı*- 'sert esmek (rüzgâr)'), *uşpa* 'hızlı koşan, yürük; hoppa, uçarı, delişmen; ince, hafif (kar, bulut, toz vs.)', *üdeme* 'hızlı, hızlanan' (< *üde*- 'hızlanmak'), *ürme* 'esip duran (rüzgâr)' (< *ür*- 'üfleme').

4.2.B2a. Eyleme Aracılık Eden Nesne

baylama 'başörtü, eşarp, yemeni', *bastırma* 'çıtçıt, elbiselerde düğme yerine kullanılan nesne', *joldama* 'sevk kâğıdı; izin kâğıdı' (< *jolda*- 'göndermek'), *jutpa* 'bir tür olta', *kirispe* 'giriş (kitap vb.nde)', *qızdırma* 'sohbeti koyulaştıran söz, laf', *qıstırma* 'bir şeyin arasına sıkıştırılan (nesne)', *orama* 'paket, ambalaj kâğıdı' (< *ora*- 'sarmak'), *suqpa* 'sürgü, mandal' (< *suq*- 'sokmak'), *tartpa* 'eğeri karnından dolanarak atın sırtına bağlayan kayış, kolan; masa, dolap gibi şeylerin dışarıya çekilen gözü, çekme, çekmece; bataklık, sazlık', *şalma* 'sarık; atkı, şal; kement' (< *şal*- 'sarmak'), *ısıрма* 'sürgü, tapan' (< *ısır*- 'itmek').

4.2.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

demikpe 'astım' (< *demik*- 'nefes nefese kalmak'), *entikpe* 'astım' (< *entik*- 'nefes nefese kalmak'), *qızba* 'öfkeli, hiddetli, barut fıçısı gibi; sıtma', *qıspa* 'kalp hastalığı', *qımqırma* 'çalma hastalığı, kleptomani' (< *qımqır*- 'çalmak'), *talma* 'vakitli vakitsiz insanı yakalayan bayılma hastalığı, sara, tutarak' (< *tal*- 'bayılmak'), *tunşıqpa* 'astım, nefes darlığı' (< *tunşık*- 'nefes alamamak'), *ustama* 'nöbet (sara hastalığı)' (< *usta*- 'tutmak'), *şımşıma* 'sert, kuru, şiddetli (ayaz)' (< *şımşı*- 'iğnelemek').

4.2.B3. Eylemin Aracı

bileme 'eğe, bileği taşı', *qapsırma* 'çift kanatlı kapı, çatal kapı; kadınların giysilerinin iki yanını birleştiren gümüş süslemeli bir tür düğme' (< *qapsır*- 'kapatmak, kavuşturmak'), *qaptama* 'kılıf, kap; kaban, kürk', *tüyme* 'düğme', *tırma* 'tırmık', *şappa* 'çakı' (< *şap*- 'keskin bir aletle kesmek').

4.2.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

aynalma ‘dönemeç’ (< *aynal-* ‘dönmek’), *anıqtama* ‘danışma bürosu’ (< *anıqta-* ‘açıklamak’), *ayaldama* ‘durak’ (< *ayalda-* ‘durmak’), *baspa* ‘matbaa’, *buqpa* ‘pusu; gizleme yeri’ (< *buq-* ‘gizlenmek’), *burma* ‘dönemeç, viraj’ (< *bur-* ‘döndürmek’), *keşpe* ‘suyun geçmeye müsait yeri, su geçidi, sığ yer’, *kömbe* ‘kiler, ambar’, *körme* ‘sergi, fuar’, *qoyma* ‘ambar, depo; stok yapılan yer’, *qulama* ‘dik yamaç, yar, uçurum; şelale, çağlayan’ (< *qula-* ‘yukarıdan aşağı düşmek’), *sarqırama* ‘şelale, çağlayan’ (< *sarqıra-* ‘şelaleden akmak (su)’), *sıqsıyma* ‘az ışık veren, ışığı az sönük’ (< *sıqsıy-* ‘sönük duruma gelmek (ışık)’), *tartpa* ‘eğeri karnından dolanarak atın sırtına bağlayan kayış, kolan; masa, dolap gibi şeylerin dışarıya çekilen gözü, çekme, çekmece; bataklık, sazlık’ (< *tart-* ‘çekmek’), *toqıma* ‘kumaş dokuma işiyle uğraşan işletme, iş yeri’, *tüyispe* ‘kesişme noktası, kavşak’ (< *tüyis-* ‘kesişmek’), *tüneme* ‘geceleme yeri, gece konaklanan yer’.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Kazak Türkçesinde {-mA} yapım ekinin kendine has ünsüz uyumuna girerek {-ba, -be, -pa, -pe} varyantları ortaya çıkmıştır. Semantik tasnifte yer alan tüm örnekler K. Koç, A. Bayniyazov ve V. Başkapan tarafından hazırlanan *Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi, Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, (2019)’nden taranarak derlenmiştir. Kazak Türkçesinde {-mA} eylemden isim yapım ekinin semantik kategorileri oldukça geniştir.

Semantik tasnifi oluştururken eylemden türeyenle eylemi bağdaştıramadığımız, bir kategoriye sokamadığımız türemiş isimler sınıflandırmaya dâhil edilmemiştir. Tarama sonucunda 175 eylemden türemiş isim sözcüğüne rastlanmıştır. Bu isimlerden bazıları aynı anda farklı anlam kategorileri içerisinde yer almaktadır. Semantik tasnifte eylemden türetilmiş isimler ilk olarak soyut ve somut olarak ikiye ayrılmıştır. 175 isimden 71 âdeti soyut anlam, 146 âdeti ise somut anlam içermektedir.

Tasnifte bulunan ‘eylemin ürünü veya çıktısı’ ile ‘eylemin kılıcı’ kategorileri hem soyut hem de somut isimler bahsinde geçmektedir. Soyut veya somut isimlere dâhil edilmesinin bazı sebepleri vardır. Bu sebeplere aşağıda değinilecektir.

Soyut sözcüklerin ilk kategorisi ‘eylemin soyut ürünü veya çıktısı’dır. Bu kategoride 44 isim yer almaktadır. Bu sözcüklerin eylem tabanları geçişli veya geçişsiz olabilmekte ve adfiil ekiyle geçici olarak oluşturulan eylemimsileri içermektedir. İkinci kategori ‘eylemin kılıcı’dır. Bu kategoriye 19 isim dâhil edilmiştir. Bu isimler beş duyu organıyla algılanamayan isimlerdir. Son kategori ise ‘eylemin kavramsal adı’dır. Burada ise 8 isim yer almaktadır. Genellikle bilimsel ve teknik terimleri içeren isimler bu kategoriye dâhil edilmiştir. Bu bölüme alınan sözcükler adfiil eki almış eylemimsilere çok yakındır fakat bir öbek yönetimi yoktur.

Eylemden türetilmiş somut isimlerin semantik çeşitliliği soyut isimlere göre daha fazladır. Somutlar bölümünün ilk kategorisi ‘eylemin somut ürünü veya çıktısı’dır. Bu kategoride 89 ismin yer alması, {-mA} ekinin en fazla bu anlam grubu içerisinde isim türetmede etkin rol oynadığını gösterir. Buradaki sözcüklerin eylem tabanları geçişli veya geçişsiz olabilmektedir. Somut isimlerin ikinci kategorisi olan ‘eylemin kılıcı’nda 13 isim yer almaktadır. Soyut isimler içerisinde geçen ‘eylemin kılıcı’ndan ayrılma nedeni beş duyu organıyla algılanabilmesidir. Bu kategorinin alt başlıklarından biri ‘eyleme aracılık eden nesne’dir. 12 ismin yer aldığı grupta eylemde kullanılan nesnelere çoğunlukla öbekleşme eğiliminde olduğu ve tamlama oluşturduğu görülmüştür. Alt başlıklardan bir diğeri olan ‘eyleme aracılık eden nesne’de 9 isim yer almaktadır. Bu kategoride genellikle hastalık adları bulunmaktadır.

Üçüncü kategori olan ‘eylemin aracı’nda 6 isim yer almaktadır. Bu kategoride diğer kategorilerden daha az isim bulunmaktadır. Somut isimlerin son kategorisi olan ‘eylemin yapıldığı yer’inde ise 17 isim yer almaktadır.

Bu verilerden hareketle {-mA} eylemden isim yapımında semantik açıdan en çok ‘somut isimler’ ve onun alt kategorisi olan ‘eylemin somut ürünü veya çıktısı’nda etkili olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu ekin en az etkili olduğu anlam grubu ‘somut isimler’den ‘eylemin aracı’dır.

Kazak Türkçesinde kelime türetiminde kullanılan eylemden isim yapım ekleri geniş bir yelpazeye sahiptir. {-BA, -mA} eylemden isim yapım ekiyle türemiş sözcüklerin sayısının fazla olması da bu ekin işlevselliğini göstermektedir. Bu ek ile türetilen isimler, semantik tasnifte somut isimler açısından önem arz etmektedir. Ayrıca Kazak Türkçesinde {-BA, -mA} ekiyle türemiş isimleri semantik yönden tasnif etmek, yapılacak diğer çalışmalara da katkı sağlayacaktır.

Tablo 3. Kazak Türkçesinde {-BA, -mA} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-BA, -mA} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesbe	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	44	19	8	89	13	12	9	6	17

Kaynaklar

- Akar, Ali. *Türk Dili Tarihi- Dönem-Eser-Bibliyografya*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2012.
- Arat, Reşit Rahmeti. *Makaleler (Cilt I)*. haz. Osman Fikri Sertkaya. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1987.
- Argunşah, Mustafa. *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2014.
- Arslan, Hülya. *Tarihî Gelişimiyle Kazak Türkçesinde Yapı ve Görev Bakımından İsimler*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Avcu, Seyit Ali - Zholdasbekova, Akbota. "Kazakistan" Bağımsızlıklarının Yirmi Yedinci Yılında Türk Cumhuriyetleri. 119-197. Ankara: Basım Yayıncılık, 2018.
- Baimukhambetova, Elmira. *Kazakçanın Tarihî-Karşılaştırmalı Dil Bilgisi*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Balakayev, Mevlen vd. *Sovremennyy Kazahskiy Yazık (Fonetika i Morfologiya)*. Alma-Ata: Akademii Nauk KazSSR, 1962.
- Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- Boz, Erdoğan - Gülsevin, Gürer. *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2013.
- Bozkurt, Fuat. *Türklerin Dili*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2012.
- Buran, Ahmet - Alkaya, Ercan. *Çağdaş Türk Yazı Dilleri-III- Kuzeybatı/Kıpçak Grubu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2017.
- Ercilasun, Ahmet Bican. *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1992.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları, 2013.
- Erişik, Mert. *Dükenbay Dosjan'ın Hikâyeleri Üzerine Kazak Türkçesi Dil İncelemesi*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Gabain, Annemarie Von. *Eski Türkçenin Grameri*. çev. Mehmet Akalın. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Hacıeminoğlu, Necmettin. *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- Karaca, Oktay Selim. *Kazak Türkçesinde Fiil İstemleri*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2011.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi. *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- Koç, Kenan vd. *Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.
- Koç, Kenan - Doğan, Oğuz. *Kazak Türkçesi Grameri*. İstanbul: Kesit Sanat Yayıncılık, 2022.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri- Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.

Mungan, Güler. *Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik ve Semantik Yönünden İncelenmesi*. İstanbul: Simurg Yayınları, 2002.

Biray, Nergis. vd. *Çağdaş Kazak Türkçesi-Ses-Şekil-Cümle Bilgisi-Metinler*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın, 2018.

Öner, Mustafa. *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.

Özdemir, Cemal. “Kazak Türkleri'nin ve Kazak Dilinin Tarihi Gelişimi”. *Atlas International Refereed Journal On Social Sciences* 13/4 (2018), 1124-1138.

Salan, Musa. “Tarihî Türk Yazı Dillerinde -mA Yapım Ekinin Semantik Gelişimi Üzerine”, 9. *Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*. ed. Feryal Korkmaz. 933-952. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2021.

Schönig, Claus. “Modern Türk Dillerinin Eş Zamanlı Tanımı ve Tarihsel Yönleri”. çev. İsa Sarı. *Dil Araştırmaları* 12/12 (2013), 221-257.

Şimşek, Pınar. “Ana Dili Kazak Türkçesi Olan Öğrencilerin Türkçe Öğrenim Sürecinde Yazma Becerileri Sorunları”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 12/1 (2023), 239-252.

Tamir, Ferhat. “Kazak Türkçesi”. ed. Ahmet Bican Ercilasun. *Türk Lehçeleri Grameri*. 429-480. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

Tekin, Talat. “Türk Dil Ve Dialectlerinin Yeni Bir Tasnifi”. *Erdem* 5/13 (1990), 129-140.

Tekin, Talat. *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.

Yılmaz, Mehmet. *Çağdaş Türk Dünyası Tarihi -Ders Notları-*. Konya: Palet Yayınları, 2019.

<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/s%C4%B1r%C4%B1k>,

Erişim Tarihi:

11.08.2023.

EK: Kazak Türkçesi için kullanılan sözlük birimlerin ayrıntılı dizini		
Sözlük Birimi ve Kaynak	Anlamı	Semantik Kategori
айғақтама 'ayğaqtama' (KTS, 23)	Delil.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
айналма 'aynalma' (KTS, 25)	Dönemeç.	Eylemin Yapıldığı Yer
айырма 'ayıрма' (KTS, 28)	Bir şeyin benzerlerinden farkı.	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
ақпа 'aqpa' (KTS, 30)	1. Akıcı, akışkan (su, kum). 2. Ani hareket edebilen ve çok hızlı koşabilen (at). 3. Söz ustası, hatip.	Eylemin (Somut) Kılıcı
анықтама 'anıqtama' (KTS, 42)	1. Açıklama, tanım. 2. Bir işin durumunu açıklayan belge. 3. Danışma bürosu.	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı. 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı. 3. Eylemin Yapıldığı Yer.
аударма	Çeviri, tercüme, aktarma.	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

'awdarma' (KTS, 54)		2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
аялдама 'ayaldama' (KTS, 58)	Durak.	Eylemin Yapıldığı Yer
бағдарлама 'bağdarlama' (KTS, 69)	Program.	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
байлама 'baylama' (KTS, 71)	Başörtü, eşarp, yemeni.	Eylemin Kılıcısı (Eylemin Aracılık Eden Nesne)
балала 'balama' (KTS, 75)	Alternatif, şık, seçenek.	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
балқыма 'balqıma' (KTS, 76)	Eriyerek sıvıya dönüşen metal, erimiş metal.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
балқытпа 'balqıtpa' (KTS, 76)	Alaşım, halita.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
басқарма 'basqarma' (KTS, 79)	Yönetim, idare.	Eylemin (Somut) Kılıcısı
баспа 'baspa' (KTS, 79)	Yayın, baskı; matbaa.	1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Yapıldığı Yer
бастама 'bastama' (KTS, 80)	Girişim, teşebbüs, inisiyatif.	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
бастырма (KTS, 80)	1. Çardak, kameriye. 2. Çıtçı, elbiselerde düğme yerine kullanılan nesne.	1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı 2. Eyleme Aracılık Eden Nesne
баяндама 'bayandama' (KTS, 82)	Bildiri, tebliğ, rapor.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
бейнелеме 'beineleme' (KTS, 85)	Tasvir, betimleme.	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
баяма 'boyma' (KTS, 93)	Boyalı, boyanmış.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
бөлме 'bölmə' (KTS, 95)	Oda.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
бөртпе 'börtpe' (KTS, 95)	Sivilce	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
бөспе 'böspe' (KTS, 95)	Övüngen, farfara, palavracı.	Eylemin (Soyut) Kılıcısı
буама 'buwma' (KTS, 96)	Tomar, paket, deste.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
бұқпа 'buqpa' (KTS, 98)	1. Pusu; gizleme yeri. 2. Gizli.	1. Eylemin Yapıldığı Yer 2. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 3. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
бұрма 'burma' (KTS, 100)	Dönemeç, viraj.	Eylemin Yapıldığı Yer
бұрыштама 'burıštama' (KTS, 101)	Derkenar, gelen evrağın köşesine konan not.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
бүркеме 'bürkeme' (KTS, 102)	1.Sır, giz. 2.Örtülmüş, sarılmış, kapatılmış.	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
бүрме 'bürme' (KTS, 102)	Bir tür dikiş, büzerek dikme.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
бықсыма 'bıqsıma' (KTS, 103)	Nifak, kötü niyetli söz.	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
білеме 'bileme' (KTS, 105)	Eğе, bileği taşı.	Eylemin Aracı
даурықпа 'dawırqpa' (KTS, 123)	Boş söz, kuru gürültü.	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

дәлелдеме 'däleldeme' (KTS, 123)	Belge, kanıt.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
демiкпе 'demikpe' (KTS, 127)	Astım.	Eylemin Kılıcısı (Eyleme Sebebiyet Veren Durum)
дeрeктeмe 'derekteme' (KTS, 128)	Bir işin gidişatı hakkında bilgi.	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
eзбe 'ezbe' (KTS, 140)	Püre.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
eкпe 'ekpe' (KTS, 141)	Aşılama.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
eлiкпe 'elikpe' (KTS, 143)	Çok özenen, taklitçi.	Eylemin (Soyut) Kılıcısı
eлiрмe 'elirme' (KTS, 144)	Dangalak, övüngen, farfaracı.	Eylemin (Soyut) Kılıcısı
eнтiкпe 'entikpe' (KTS, 145)	Astım.	Eylemin Kılıcısı (Eyleme Sebebiyet Veren Durum)
eпepиcпe 'eregispe' (KTS, 147)	İnatçı, direngen, anut.	Eylemin (Soyut) Kılıcısı
eрiтпe 'eritpe' (KTS, 150)	Eritilmiş	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
eскepтпe 'eskertpe' (KTS, 151)	İkaz, ihtar, tembih, uyarı	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
eспe 'espe' (KTS, 152)	1. Hoş esen, hafif (rüzgâr) 2. Kuru, avuçta tutulamayan, akıcı (kum)	1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin (Somut) Kılıcısı
жaзбa 'jazba' (KTS, 157)	Yazı, kayıt	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
жaлдaмa 'jaldama' (KTS, 164)	Kiralık (kiralanan şey)	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
жaлпылaмa 'jalpılama' (KTS, 165)	Genel, umumi	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
жaмырaмa 'jamiğrama' (KTS, 167)	Dağınık, karmakarışık	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
жapмa 'jarma' (KTS, 173)	Yarma, ezme (gıda maddesi)	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
жoлдaмa 'joldama' (KTS, 191)	1. Sevk kâğıdı 2. İzin kâğıdı	Eylemin Kılıcısı (Eyleme Aracılık Eden Nesne)
жoспapлaмa 'josparlama' (KTS, 193)	Görev dağılımı, iş bölümü	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
жұлмa 'julma' (KTS, 197)	Koyun derisinden yolunarak alınan yün; Yırtık pırtık, pejmürde	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
жұтпa 'jutpa' (KTS, 199)	Bir tür olta	Eylemin Kılıcısı (Eyleme Aracılık Eden Nesne)
жүктeмe 'jükteme' (KTS, 201)	1. Görev, ödev 2. Ders yükü	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
жылжытпa 'jiljitpa' (KTS, 203)	Seyyar, portatif	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
жымқырмa 'jimqırma' (KTS, 205)	Hırsız	Eylemin (Somut) Kılıcısı
жырмa 'jırma' (KTS, 206)	Yırtmaç	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

итерме 'iyterme' (KTS, 225)	1.Kışkırtma, tahrik etme 2.Sebeup, neden	1. Eylemin Kavramsal Adı 2. Eylemin Kılıcısı
керме 'kerme' (KTS, 246)	Bir şey asman için gerilen ip	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
кертпе 'kertpe' (KTS, 247)	Kertik, dilimlenmiş, kesilmiş olma	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
кеспе 'kespe' (KTS, 248)	Erişte	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
кешпе 'keşpe' (KTS, 251)	Suyun geçmeye müsait yeri, su geçidi, sığ yer	Eylemin Yapıldığı Yer
килікпе 'kiylikpe' (KTS, 252)	Her işe karışan, burnunu sokan	Eylemin (Soyut) Kılıcısı
көкіме 'kökime' (KTS, 261)	Geveze, boşboğaz, yerli yersiz konuşan	Eylemin (Soyut) Kılıcısı
көмбе 'kömbe' (KTS, 262)	1. Define, gömü 2. Kiler, ambar 3. İnsanın sakladığı sır	1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Yapıldığı Yer 3. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
көмкерме 'kömkerme' (KTS, 263)	Eve su girmemesi için etrafına dökülen kum veya toprak	Eylemin (Somut) Kılıcısı
көптірме 'köptirme' (KTS, 265)	Çok konuşan, geveze	Eylemin (Soyut) Kılıcısı
көпірме 'köpirme' (KTS, 266)	Çok konuşan, geveze	Eylemin (Soyut) Kılıcısı
көрме 'körme' (KTS, 267)	Sergi, fuar	Eylemin Yapıldığı Yer
көшірме 'köşirme' (KTS, 269)	Kopya, nüsha	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
күземе 'küzeme' (KTS, 271)	Kırılma, kırılmış (yün)	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
кірме 'kirme' (KTS, 283)	Göçmen, muhacir	Eylemin (Somut) Kılıcısı
кіріспе 'kirispe' (KTS, 284)	Giriş (kitap vb.nde)	Eylemin Kılıcısı (Eyleme Aracılık Eden Nesne)
қағыт-па 'qağıtpa' (KTS, 290)	Taşlama, şakayla karışık alay etme.	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Kavramsal Adı
қазба 'qazba' (KTS, 293)	Kazı (arkeolojik)	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
қайнатпа 'qaynatpa' (KTS, 295)	1. Kaynatılıp yapılan, kaynatılmış 2. Reçel 3. Bir şeyin kaynatıldıktan sonraki tortusu, çökeltisi	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
қайталама 'qaytalama' (KTS, 296)	Tekrarlanan, tekrarlanmış	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
қайырма 'qayıрма' (KTS, 298)	Nakarar; Kıvrılmış olan kısım, parça	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
қаңғыма 'qañğıma' (KTS, 310)	Başboş, işsiz, güçsüz, avare, aylak	Eylemin (Soyut) Kılıcısı

қапсырма 'qapsırma' (KTS, 311)	1. Çift kanatlı kapı, çatal kapı 2. Kadınların giysilerinin iki yanını birleştiren gümüş süslemeli bir tür düğme	Eylemin Aracı
қаптама 'qaptama' (KTS, 312)	1.Kılıf, kap 2.Kaban, kürk	Eylemin Aracı
қасарма 'qasarma' (KTS, 322)	İnatçı, direngen	Eylemin (Soyut) Kılıcı
қасарыспа 'qasarıspa' (KTS, 322)	Sözünden dönmeyen, inatçı	Eylemin (Soyut) Kılıcı
қаттама 'qattama' (KTS, 325)	Bir çeşit çörek.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
қиыма 'qiyma' (KTS, 331)	1 İki şeyin birbirine kavuştuğu, kesiştiği yer 2. Kesik, yırtmaç.	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
қозба 'qozba' (KTS, 337)	Hastalığın nüksetmesi	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
қойма 'qoyma' (KTS, 338)	1. Hazine, define, gömü 2. Ambar, depo 3. Stok yapılan yer	1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Yapıldığı Yer
қондырма 'qondırma' (KTS, 343)	1. Binanın yükseltilmiş kısmı 2. Üst yapı.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
қоңқайма 'qoñqayma' (KTS, 344)	Kalkık, ucu yukarı doğru olan	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
қоршама 'qorşama' (KTS, 347)	Etrafı çevrilmiş, sarılmış yer	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
қоспа 'qospa' (KTS, 349)	1. Darı tanesine yağ ve şeker katılarak yapılan Kazak millî yemeği 2. Karışım 3. Bir şeyin içerisine katılan şey, katkı 4. İki şeyin birbirine bağlandığı veya eklendiği yer	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
қума 'quwma' (KTS, 352)	Art arda, peşi peşine, birbirini izleyen	Eylemin (Soyut) Kılıcı
қусырма 'quwsırma' (KTS, 353)	Kavuşturulmuş, birleştirilmiş	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
құбылма 'qubılma' (KTS, 354)	İstikrarsız, dengesiz, kararsız	Eylemin (Soyut) Kılıcı
құйма 'quyma' (KTS, 356)	Dökülmüş, kalıba konulmuş	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
құлама 'qulama' (KTS, 358)	1. Dik yamaç, yar, uçurum 2. Şelale, çağlayan.	Eylemin Yapıldığı Yer
құлпырма 'qulpırma' (KTS, 358)	Yanardöner	Eylemin (Soyut) Kılıcı
құрама 'qurama' (KTS, 362)	1. Birleşik, mürekkep 2. Karma	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
құрастырма 'qurastırma' (KTS, 363)	Derleme, toplama	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı 3. Eylemin Kavramsal Adı
қыдырма 'qidırma' (KTS, 367)	Gezmeyi çok seven kimse.	Eylemin (Soyut) Kılıcı

қызба 'qızba' (KTS, 367)	1. Öfkeli, hiddetli, barut fiçisi gibi 2. Sitma	1. Eylemin (Soyut) Kılıcı 2. Eylemin Kılıcı (Eyleme Sebebiyet Veren Durum)
қыздырма 'qızdırma' (KTS, 368)	Sohbeti koyulaştıran söz, laf	Eylemin Kılıcı (Eyleme Aracılık Eden Nesne)
қымқырма 'qımқырма' (KTS, 372)	Çalma hastalığı, kleptomani	Eylemin Kılıcı (Eyleme Sebebiyet Veren Durum)
қынама 'qınama' (KTS, 373)	Beli büzülü, büzgülü.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
қырықпа 'qırırpa' (KTS, 375)	Kırılmış, kesilmiş	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
қыспа 'qısra' (KTS, 376)	Kalp hastalığı	Eylemin Kılıcı (Eyleme Sebebiyet Veren Durum)
қыстырма 'qıstırma' (KTS, 377)	Bir şeyin arasına sıkıştırılan (nesne)	Eylemin Kılıcı (Eyleme Aracılık Eden Nesne)
қышыма 'qışma' (KTS, 378)	Kaşıntı	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
лепірме 'lepirme' (KTS, 382)	Övüngen, farfara, palavracı	Eylemin (Soyut) Kılıcı
мағлұмдама 'mağlumdama' (KTS, 385)	Bilgilendirme	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
мадақтама 'madaqtama' (KTS, 385)	Övgü, methiye, kaside	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
мазмұндама 'mazmundama' (KTS, 386)	1. Özet, hülasa 2. Resmî bildiri, resmî tebliğ	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
маңырама 'mañırama' (KTS, 393)	Küçükbaş hayvanlar.	Eylemin (Somut) Kılıcı
мәлімдеме 'mälimdeme' (KTS, 398)	Açıklama, rapor, bildiri	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
міндеттеме 'mindetteme' (KTS, 419)	Taahhütname	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
мінездеме 'minezdeme' (KTS, 419)	1. Tavsif etme, niteleme, vasıflandırma 2. Referans	1. Eylemin Kavramsal Adı 2. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 3. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
негіздеме 'negizdeme' (KTS, 427)	Geçerli delil, kanıt	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
ойма 'oyma' (KTS, 436)	Oyuk, oyulmuş, oyma (nesne)	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
орама 'orama' (KTS, 445)	Paket, ambalaj kâğıdı	Eylemin Kılıcı (Eyleme Aracılık Eden Nesne)
растама 'rastama' (KTS, 480)	Doğrulama, ispatlama, teyit, tasdik etme	1. Eylemin Kavramsal Adı 2. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
салыстырма 'salıstırma' (KTS, 493)	Karşılaştırma, mukayese	1. Eylemin Kavramsal Adı 2. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
сараптама 'saraptama' (KTS, 496)	Ekspertiz, inceleme, değerlendirme	1. Eylemin Kavramsal Adı 2. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
сарқырама 'sarqırama' (KTS, 497)	Şelale, çağlayan	Eylemin Yapıldığı Yer
сауалда-ма 'sawaldama' (KTS, 499)	Anket, sormaca	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

сипатта-ма 'siyattama' (KTS, 510)	Tasvir, betimleme	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
суырма 'suwırma' (KTS, 519)	Çekmece	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
сұқпа 'suqpa' (KTS, 520)	Sürgü, mandal	1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Kılıcı (Eyleme Aracılık Eden Nesne)
сүзбе 'süzbe' (KTS, 522)	Süzme yoğurt	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
сүрме 'sürme' (KTS, 525)	Sürme (kozmetik)	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
сызба 'sızba' (KTS, 526)	Şema	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
сықсима 'sıqsiyma' (KTS, 528)	Az ışık veren, ışığı az, sönük	Eylemin Yapıldığı Yer
сылтыма 'siltıma' (KTS, 528)	Hafif topallama, aksama	Eylemin Kavramsal Adı
сырма 'sırma' (KTS, 533)	Kapitoneden dikilmiş dış giyim (palto vs.).	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
сілтеме 'silteme' (KTS, 534)	Kaynak gösterme, dipnot.	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
талма 'talma' (KTS, 545)	Vakitli vakitsiz insanı yakalayan bayılma hastalığı, sara, tutarak.	Eylemin Kılıcı (Eyleme Sebebiyet Veren Durum)
таңдама 'tañdama' (KTS, 548)	Seçkin, seçilmiş.	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
тапсырма 'tapsırma' (KTS, 549)	Bir kimseye verilmiş, yüklenmiş iş, vazife, ödev, görev; talimat.	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
тартпа 'tartpa' (KTS, 552)	1. Eğeri karnından dolanarak atın sırtına bağlayan kayış, kolan 2. Masa, dolap gibi şeylerin dışarıya çekilen gözü, çekme, çekmece 3. Bataklik, sazlık	1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Kılıcı (Eyleme Aracılık Eden Nesne) 3. Eylemin Yapıldığı Yer
тоқыма 'toqıma' (KTS, 571)	1. Dokuma, örme 2. Kumaş dokuma işiyle uğraşan işletme, iş yeri	1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Yapıldığı Yer
топтама 'toptama' (KTS, 575)	Konu ve muhteva bakımından benzer eserlerin toplamı, derleme.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
төкпе 'tökpe' (KTS, 578)	Dökülmüş, yayılmış	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
тума 'tuwma' (KTS, 582)	1. Doğal, tabi 2. Hısım, akraba	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
тұнба 'tunba' (KTS, 586)	Çökelti, tortu	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
тұндырма 'tundırma' (KTS, 586)	Tortu, çökelti, rüşup	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
тұншықпа 'tunşıqpa' (KTS, 586)	Astım, nefes darlığı	Eylemin Kılıcı (Eyleme Sebebiyet Veren Durum)
тұтықпа 'tutıqpa' (KTS, 590)	Kekeme, kekeç	Eylemin (Somut) Kılıcı
түйме	Düğme	Eylemin Aracı

'tüyme' (KTS, 593)		
түйіндеме 'tüyindeme' (KTS, 594)	Özet, fezleke	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
түйіспе 'tüyispe' (KTS, 594)	Kesişme noktası, kavşak.	Eylemin Yapıldığı Yer
түнеме 'tüneme' (KTS, 595)	Geceleme yeri, gece konaklanan yer.	Eylemin Yapıldığı Yer
түрме 'türme' (KTS, 596)	Katlanabilir, açılabilir (şey),	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
түсіндірме 'tüsindirme' (KTS, 598)	İzah, açıklama, anlatma	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
тымпыма 'tımpıma' (KTS, 600)	Pek konuşkan olmayan, içine kapanık	Eylemin (Soyut) Kılıcısı
тырма 'tırma' (KTS, 603)	Tırmık	Eylemin Aracı
тізбе 'tizbe' (KTS, 604)	1. Liste 2. Sıra, katar	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
тізімдеме 'tizimdeme' (KTS, 605)	Liste, dizin	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
тіркеме 'tirkeме' (KTS, 608)	Kasa, damper, römork	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
үйтқыма 'uytqıma' (KTS, 617)	Şiddetle, çok hızlı esen (rüzgâr)	Eylemin (Somut) Kılıcısı
ұстама 'ustama' (KTS, 622)	Nöbet (sara hastalığı)	Eylemin Kılıcısı (Eyleme Sebebiyet Veren Durum)
ұшпа 'uşpa' (KTS, 624)	1. Hızlı koşan, yürük 2. Hoppa, uçarı, delişmen 3. İnce, hafif (kar, bulut, toz vs.)	Eylemin (Somut) Kılıcısı
үдеме 'üdeме' (KTS, 627)	Hızlı, hızlanan	Eylemin (Somut) Kılıcısı
үйме 'üyme' (KTS, 629)	Yığın, küme	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
үйірме 'üyirme' (KTS, 630)	Dernek, kulüp	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
үрлеме 'ürleme' (KTS, 634)	1. Nefesli, üflemeli 2. İçine hava doldurulmuş, şişirilmiş	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
үрме 'ürme' (KTS, 634)	Esip duran (rüzgâr)	Eylemin (Somut) Kılıcısı
үстеме 'üsteme' (KTS, 634)	İlave, ek	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
хабарлама 'habarlama' (KTS, 643)	1. Bildiri, tebliğ 2. Duyuru, ilan	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
хаттама 'hattama' (KTS, 644)	Protokol.	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
шақпа 'şaqpa' (KTS, 657)	İğneli (söz)	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
шалма 'şalma' (KTS, 659-60)	1. Sarık 2. Atkı, şal 3. kement 4. Bir tür örgü, dokuma	1. Eylemin Kılıcısı (Eyleme Aracılık Eden Nesne) 2. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
шаншылма 'şanşılma' (KTS, 662)	Dimdik, çok dik (saplanmış nesne)	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

шаппа 'şappa' (KTS, 663)	Çakı.	Eylemin Aracı
шаптықпа 'şaptıqpa' (KTS, 663)	Öfkeli, sinirli	Eylemin (Soyut) Kılıcı
шойырылма 'şoyırılma' (KTS, 676)	Bel ağrısı, bel fıtığı	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı
шығарма 'şığarma' (KTS, 685)	1. Edebi eser 2. Edebiyat dersinde öğrencilerin yazdığı kompozisyon	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı
шымшыма 'şımşıma' (KTS, 688)	1. Kırıcı, iğleneyici (söz). 2. Sert, kuru, şiddetli (ayaz).	1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Kılıcı (Eyleme Sebebiyet Veren Durum)
ысырма 'ısıрма' (KTS, 701)	Sürgü, tapan.	1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı 2. Eylemin Kılıcı (Eyleme Aracılık Eden Nesne)